

**Черковнославянската книжовност –
възвърнати български дарове
(по библиотечни сбирки от търновския край)**

*проф. дфн Димитър Кенанов
ВТУ "Св. св. Кирил и Методий"*

**Church Slavic Literature – Bulgarian Gifts Returned
(according to library collections from the Tarnovo region)**

*Prof. Dr. Sc. Dimitar Kenanov
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo*

*Разгнѣмъ книги, и прочтѣмъ житїѣ стѣхъ оцѣхъ...
Четохъ ази многострадални...*

След възстановяването на българската държавност от Петър, Асен и Калоян постепенно старобългарската книжовна култура обновява своя славяноцентризъм – свещен завет от славянобългарските първоучители св. братя Константин-Кирил Философ и архиеп. Методий. В престолнината Търновград и светогорските манастири. през последните десетилетия на XIII в. и началото на XIV в. се заражда движение за „изправление божественыхъ книгъ духовныхъ“. Авторитетни преводачи и творци съставят новоизводни богослужбни книги, които се разпространяват в православните славяноезични страни – Сърбия, Угро-Влахия и Молдова, Велико княжество Литовско/Реч Посполита, Московска Русия.

В печатната епоха към поробените балкански предели след сверки по гръцки изводи и с църковнославянски русифициран правопис започват да се възвръщат предоставените български дарове – пълнотата от богослужбни книги, които са основна част и в манастирски, църковни библиотеки от Търновския край (**Снегаров 1953: 98–120**).

Следващите страници са продължение от доклади, включени в програмата и материалите на три от поредицата великотър-

новски Национални конференции: „Библиотеки. Четене. Комуникации“: „Жития и служби на св. Петка Търновска в старопечатните славянски книги“ (2009), „Стефан Яворски и Матей Преображенски в защита на Православието“ (2019), „Забравени старобългарски ръкописи (От Молдова до Плаково) (2020).

Бележитият български учен проф. д-р архим. Павел Стефанов посвещава ценна студия за библиотеката на търновградския Преображенски манастир, възобновен в 1825 г. от игумена о. Зотик, който налага строги правила за реда, ползването и попълването на библиотеката. А Петко Р. Славейков оценява така преобразенската книгова съкровищница – тя е „най-богата и пълна“ в сравнение със сбирките на другите манастирски край Велико Търново (**Стефанов 1981: 90–103**).

По преводи на български исихасти от XIV в., водени от препод. Теодосий Търновски, през 1793 г. в Москва неоисихастът – св. старец Паисий Величковски, подготвя и издава многотомно „Добротолубие“ – антология с монашески наставления на пустинолюбиви отци на Православната църква. Наличие на два екземпляра отбелязва архим. Павел Стефанов – в единия се четат извънредно интересни приписки, които разчертават произхода и движението на книгата: „Блаженный и вечныя памяти старецъ, любезнейший отецъ Паисий Величковский, бывший основателемъ и окормителемъ молдовлахийскихъ Нямецкаго и Секульскаго монастырейх скончался 1794 года ноября 15-и день. Елиссеи иеромонахъ“; „Да са знай какъ донесохъ азъ Елиссеи иеромонахъ сию книгу, нарицаемую Добротолубия отъ Иеросалима града и е уставихъ въ манастирь Светое Преображение“ (95–96).

Издание на Киево-Печерската Лавра – „Амвросий Медиоланский, О должностяхъ“ (1823) дарява Захарий Княжески/Жеко Петров, тогава „драгоманин на руското вицеконсулство в Търново“: „Сия книга пожертвова х. Захария Княжеский на монастырь С: Преображение, 1865 февруариа в 5 число“ (98).

Същият „виден възрожденски учител, книжовник и фолклорист, радетел за българо-руско сътрудничество“ осъществява пренасяне на книги от Русия до един от градовете на Търновската Архиепископия. Те са „били поместени в четиридесет големи ме-

тално обковани сандъка и превозени от Одеса до Цариград с кораб, а от отоманската столица до къщата на старозагорския учител „Атанас Иванов в кв. „Табáхна“ с десет волски коли“. След като раздал голяма част от книгите и учебниците на училищата, а богослужебните и култовите утвари – на църквите в Стара Загора, останалата книжнина, отново събрани в сандъци, „била натоварена от Захарий Княжески на шест волски впряга и през 1863 година откарана на съхранение в Мъглижкия манастир „Св. Николай Чудотворец“. <...> През юли 1877 г., по време на Руско-турската освободителна война, всички книги на Захарий Княжески, заедно с манастирските сгради били изгорени от турците“: мъглижкото престъпно пожарище се приютява в българската родова памет като част от клането – атавистичен геноцид над мирното население с над 14 500 жертви... (Матев 1992: с. 80).

А година преди безпощадните, безогледните масови касапници в Стара Загора върху богослужебна книга „Миней/Миния“ от черквата в севлиевското село Батошево е оставено свидетелство на потресен очевидец за религиозна нетърпимост при потушаването на Априлското въстание: „1876 година, 6 май. Във въстанието Болгарско черкезите и турците като изгориха черквата <...> със сичките ѝ вътрешни хоругви (потребни), ограбили потир и кандила сребърни, и дрехи и прочии. После само тази книга намерихме в тревата на черковния двор, която я секли и боли (дупчили), наместо българин въстаник я мъчили подобно“¹.

Заслужава да добавя: Мъглижкия манастир се споменава в приписки от търновски манастирски книги, както напр. в московско „Свещено Евангелие“ (1805): „иеромонах Кирил Христов из Маглишкия манастиръ јунию /20/. На предния форзац с полска латиница е написано: „Kazva Apostola Vera bez dela mertva est“. Изглежда изречението е на поп Генчо Колювич: „Писа папа Генчу от селу Килифареву кат сас попи 1826 месеца август... Папа Генчу Колюфю от село Келифарево лето 1832 служеши на монастере

¹ Начев, Ферманджиев: с. 40. Нахлулите в черквата черкези и турци стреляли по икони и стенописи; един от куршумите се върнал и извадил око на нападател: стрелбата била спряна (по устно предание).

егуменъ папа Θεωдоръ... Папа Генчу Колювичъ Квлифаръ чиракъ архимандрита Θεωдорита лѣта 1832“.

За коментарно „продължение“ на тази паметна записка се обръщам към извънредно значимата информационна студия на Иван Загорски, отпечатана във Велико Търново (1947) със заглавие „Килифаревски манастир Рождество Пресветия Богородици, Велико Търновско“: „През 1843 година игуменът архимандрит Теодорит умрял и неговото място заел иеромонах Теодосий – човек с твърд характер, далновиден и доста учен за времето си монах. От него са оставени доста много интересни летописни бележки, които предаваме тук, както ги е записвал в разни книги...“

Заемам от Иван Загорски дълга извадка с „възстановка“ на манастирската история и цитати от източници, които днес сигурно не са на мястото си:

„Манастирът бил възобновен около 50 години след завладяването на България, но наново разрушен през време на въстанието, вдигнато през 1598 година, когато за цар на българите бил провъзгласен Шишман IV. Част от въстаниците се били укрепили в Килифаревския и Дряновския манастир. Въстанието било потушено от Синан паша, който разрушил крепостните стени, малкото възстановени жилища на монасите и избил по-голямата част от тях. Останалите живи, както е отбелязано на корицата на едно ръкописно евангелие, възобновили църквата и си построили „Покриви“ през 1625 г. и търпели страшна оскъдица. Но през 1685 година, по време на въстанието на княз Ростислав, който бил родственик на Московския патриарх Йоаким – потомък от Иван Страцимировия род, манастирът окончателно бил разрушен, но не запустява. След разбиването в Търново на Ростиславовите въстаници, те се укрепили за известно време в Килифаревските височини при манастира, а от тук, след ново поражение, поели пътя през Балкана. Монасите се върнали под стария покрив. От своята упоритост, да служат на народа, не се отказват. За тях е ясно, че потиснатият от турски и гръцки владци народ може да запази своята народност само чрез словото и че това българско слово може да се разнася само чрез църкви и манастири, които еднички останали да събират на малки и големи господски празници народа от близо и далеч.

През 1718 година под хълма край реката построяват върху основите на стар храм параклис с два олтара, посветени на Св. Теодосий Търновски и на Св. Иван Рилски. Манастирът поема своята служба към народа, поне това се вижда от приписките, оставени по натрапените от търновския митрополит богослужебни книги на гръцки, от които е останало и едно гръцко евангелие – издание от 1586 г. (Загорски 1947: с. 6).

...Връщам се пак към мъглижкия йеромонах Кирил, за да отбележа бележката му в московски печатен „Псалтир“ (1827), патриарх-Никоновска кодификация: „Писалъ јеромонахъ Кирилъ мон: Келифарски“. С лилаво мастило на л. 2а се чете: „о/т/ци Кисарие са при/е/стави на юлия день 6: срада 1870“. Върху вътрешната страна на оригиналната подвързия е залепен лист със записи/мастило и химически молив: Маринъ Ивановъ; Христу, Димитру/ъ; 1884: јунии 12 Стефанъ Стоювъ изъ Тракия от село Козосъмдъ; бостанжи Теодоръ Стоювъ отъ дунавците. 1884. јунии 18“.

По съдържание текстът на „Псалтира“ съвпада с московското двуцветно издание от 1997 г., където гравюрата на св. псалмопевец цар и пророк Давид е с друг словоред/ червенослов и няма допълненията в края на „Псалтир“ (1827):

Л. 184б: Чинъ, какъ подоваетъ ꙗкѣ дванадесать ꙗлмишеъ ѡсобъ, ихже поахъ прѣбнїи ѡцъ претъчнїи во дни, и въ ноци, ѡ нихже воспоминаетъ сѧ въ книгахъ ѡчѣскъхъ, и въ житїахъ и мученїахъ стѣхъ многихъ. Сей же чинъ принесе ѡт Стѣѡа горы, прѣбвнїи Досїѡи, архимандрїтъ Печерскїи...

Л. 198б: Ѻт старчества ѡ келейномъ правилѣ, и ѡ молитвѣ, юже предаде аггѣлъ Гднь Великому Пахѡмїю. Братъ вопросы, глагола: Молю сѧ тебе ѡче, рцы ми, какъ дѡженъ есмь быти въ келїи; И ѡтвѣща старецъ. Язъ оубѡ держу правило свое сице: Четыре часы сплю ѡт ноци, и четыре часы стою на ꙗкѣнїи, и дѣлаю четыре часы: и во дни паки дѣлаю до шестагѡ часа, и ѡт шестагѡ прочитаю даже до деѡтагѡ, ѡт деѡтагѡ же пекъ сѧ ѡ пици, и таже имать келїю подѣлїа. И паки братъ: молитвы же колїкѡ долженъ есмь творити; И старецъ ѡтвѣщавъ рече: Язъ по завѣщанїю аггѣловъ держу, еже завѣща стѡмъ Пахѡмїю съ писанїемъ: ты же такоже можеши. И братъ рекъш: какъ естъ завѣщанїе аггѣлово ѡче; И рече старецъ: писано естъ во аггѣловѣ написанномъ завѣщанїи, такъ да

творатъ, // иже под¹ властїю стагѡ Пахѡмїи иноцы, во дни молитвъ вѣ и въ нощи вѣ и въ девятый часъ три молитвы, и коеждо молитвы, прежде пѣти псаломъ. И сїа оубо рече, сице вообразихъ мало, какѡ да и малїи доспѣвають въ правило и не скорбятъ. Совершенїи же законоположенїа не требуютъ, слышаще глаголющаго: непрестанно молитѣ сѧ // От старчества о келейном правиле, и о молитве, юже предаде ангел Господень великому Пахомию. Братъ вопроши старца, глаголя: молюся тебе, отче, рцы ми, како должен есмь быти в келлии? И отвѣща старецъ: азъ убо держу правило свое сице: Четыре часы сплю от нощи, и четыре часы стою на пении, и делаю четыре часы: и во дни паки делаю до шестаго часа, и от шестаго прочитаю даже до девятаго, от девятаго же пекуся о пищи, и яже имать келліа поделїа. И паки братъ: молитв же колико должен есмь творити? И старецъ отвѣщавъ, рече: Азъ по завещанїю ангелову держу, еже завѣща святому Пахомию с писаниемъ. Ты же якоже можешѣ.

И брату рещу: како есть завещанїе ангелово, отче? И рече старецъ: писано есть во ангелове написанномъ завещанїи, яко да творятъ, иже под властїю святаго Пахомиа монаси, во дни молитв 12, и в нощи 12, и в девятый часъ три молитвы, и коеждо молитвы прежде пети псаломъ. И сїа убо рече сице, вообразихъ мало, яко да и малїи доспѣвають въ правило, и не скорбятъ. Совершенїи же законоположенїа не требуютъ, слышаще глаголющаго: непрестанно молитесь.вг

Правило еже даде ангел Господень великому Пахомию:

Начало сице: Трисвятое, И по Отче нашъ: Господи, помилуй, 12. Слава, и ныне: Приидите, поклонимся, трижды. Псаломъ 50: Помилуй мя, Боже: Верую во единого Бога: Сто молитвъ: Господи, Иисусе Христе сыне Божїи, помилуй мя грешнаго. И посем, Достойно есть: И отпуст. И сїе едина молитва. Сїхъ совершати повеле дванадесять в день, и в нощь дванадесять².

На л. 199а с молив е сложена бележка на архим. Софронїи – препѣлнена от огорченїе въздишка, *изгоненїа ради*: 1949... н.28: „Четохъ ази многострадални Ар[химандрит] Софронїи, іегумина Преображенски манастир, 60 години живель тамъ“.

² http://www.synaxis.info/psalter/4_slavonic/f_prayer/pravilo_pakhomia.html

На л. 199б се чете: „Цена въ тетрадехъ [на книгата] два рубли пядесять копеекъ“. На следващата страница с молив: отецъ х. П[р]окопие и др. драсканицы, имена, сметки.

Търновските епархиални сбирки многократно се попълват с библейската книга „Псалтир“ в различни издания от XVIII–XX в. В наслова на московското издание от 1770 г. изрично се посочва – псалмите са по „новоизправената“ Елисаветинска Библия на църковнославянски, старобългарски в основата си език от 1751 г., когато начело на Русия е императрица Елисавета Петровна: „Псалтирь по новоисправленной Библии въ царствующемъ великомъ Граде Москве, 7278/1770.

На л. 2 е внесено „Изложение о вере“ на св. Максим [Грек]. Има интересна издателска бележка: „Продавает ся въ Венеции въ Типографии Грекоправославной Феодосия Иоаннинскаго“.

От бележките, някои не разчитам, става ясно, че старопечатният „Псалтир“ е собственост на Николина игумения... 1835; подарен от „госпожа Евлампия Чонова, игумения на Сопотския манастир „Въведение Пресв. Богородици... гр. Сопот 1935 Бог да я упокои в Небесното Си царство“.

На крайните листове – поменик, включващ и имена на манастирски благодетели. И прослава на Пресвета Богородица: „Свитокъ тя древле зряше Исаия, Приснодево, в нем же перстомъ/ъ/ Отчимъ Слово безлетное написа ся, от всякаго безсловесия спасающее насъ, словесы священными воспевающихъ“.

С основание може да се твърди – В Псалтирите, печатани в Москва след 1770 г., псаломите са по Елисаветинската църковнославянска Библия. Срещани от мене издания: 1854, 1858, 1862, 1872, 1911.

Книгата „Псалтир“ от 1858 г. е подвързана с Часослов и Мецеослов, където е поместена „Служба на Богородичния Акатист“, преведена от препод. атонски старец Йоан (XIII–XIV в.). В псалтировата част се срещат имена: Юрданъ Атанасовъ, иеромонахъ Кириль, а на л. 7б–8а: „Тази книга харизва я хаджи отецъ Пахомия на църковата, Килифарския манастир//сосъ престоянието на хаджи Рафаила за от долна страна“. Други издания на Акатиста и Канон благодарни: *Собрание молитвъ* <...> воинамъ, СПб., 1877,

л. 79 и сл.; *Триодион*, сиестъ Трипэснець/Постен Триод, М., 1864, л. 2576 и сл.; *Канонникъ*, М., 1881, л. 296 („Тази книга е подарена от свещ. Христо Серафимов на монахиня Софѣя П. Петрова, 1942 г. на 15 септември... Да се моли Богу мон. Софѣя... 15 април 1953. съм дошла на Св. ч. м. март село Мердание, мон. Софѣя“); *Канонникъ*, тиснение седмие, СПб., 1906, л. 53 и сл.; *Молитвословъ/с Месяцословъ*, Киевъ, 1892, л. 119 и сл. („Архим. Никодим Зографски/Никола Петров Божков постъпил в Преображенския манастир на 18 февруари ст. ст. 1895 г. на възраст 15 ½ г., род. 5 септември 1879“); *Канонникъ*, СПб, 1883, с. 53 и сл.; *Псалтирь следованная*, М., 1848, л. 317–3246 и други издания.

През 1943 г. Килифарският манастир е сиропиталище, когато в него се приютяват сръбкинята Нина Попова/инокиня Юстина „заедно със 17 руски монахини от манастира в Лешок, Македония. Довежда я тогавашният Търновски митрополит Софроний, който през войната е управлявал и Скопско-Велешката епархия“ (**Димитрова 2015**). Паметуване за преселението пази бележка в старопечатната книга „Службы, житие и чудеса иже во святыхъ отца нашего Николаа архиепископа, Миръликийскихъ чудотворца“ (Москва, 1832)³, форзац: „Сия св. Книга – св. Николая Чудотворца принадлежить /отъ/ книхъ иеромонаха Серапиона. Игумена на монастырь св. Преподобного Прохора-Пчинского. № 28.– 28.VII. 1943 года“. На заглавната страница има бележка върху изтритан/подновяван? текст: „На долгую память Припод. Матери Тафиси/Тависия, отъ Игумена Иеромон. Серапиона Карпатскаго. 20.I.1945 год. Велико Тырново“ – име, дата и място с руски правопис са на л. 2а и др.: „Иеромон. Серапионъ (фамилия?: не се чете), 28.VII.1943 год.; ...20.I.1945 год. В/елико/ Тырново ...Болгария“ (първата дата сигурно е свързана с тръгването или пристигането на търновска земя, а втората – с преселването на руските монахини в Палестина).

В неразчитаема краекнигова моливна бележка: („Йерумон Сер...“) в неозаглавен *Сборник с поучения за безмълвието и пустинното житие* е възможно да се предполага името „Серапион“ – книгата е изписана върху синкава хартия вероятно в края на

³ Първите московски издания са от 1640, 1643, 1662, 1694 и 1699 г. Вж.: **Кенанов 1997**: с. 141.

XVIII–началото на XIX век, т.е. след отпечатването на антологията „Добролюбие (Москва, 1793), от която има извлечения.

Въпреки че границите на думите са разграничени, сборникът всъщност е ръкопис, чиято първа страница се украсява от едноцветна начална заставка със символично-растителен полукръгов рисунък и характерно руско центрирано начертание на Св. Кръст; и шрифт, наподобяващ някои букви на печатния шрифт в първото издание на книгата „Добролюбие“: Ѡ, ѧ.

В първия текст са положени извадки/„выписано“ от слова на св. Исаак Сирин, заети по ръкопис с новия старобългарски превод „В“, възникнал в исихасткия книжовен кръг на атонския старец препод. Йоан и неговите следовници (вж. Минчева 1990: с. 20) и разпространяван на север от река Дунав и във Великото княжество Литовско/Реч Посполита, в Московска Русия⁴. Преходът към отделните извадки се посочва с наречието: *ниже*.

Начало: Ягѣльское житіе по истиннѣ, тихое и безмолвное. паче же оуѣкѣ и бжѣтвеннаго образа подражаніе. въ безмолвіи по единѣмъ мановеніемъ строима сътъ бжѣтвеннаа повелѣніа...

Л.5б: Изъ твои же книги Исаака Сирианина, ѡт слова перваго выписано ѡ том же прѣстынѣмъ житіи.

Не можетъ срѣце оутишити сѧ и без мечтаніа быти, елико чюства дѣйствиютъ нѣкаа. ниже страсти тѣлесныа оупражняют сѧ, ниже лукавіи помысли исчезаютъ, кромѣ прѣстыни.

Ѹт ѡ слова. Яще дѣланіе добродѣтели желаеши, не брзи ѡ сзетныхъ...

Ѹт слова, дѣ и ѡтѣта послѣднѣаго. Оумъ во зѣкѣ, аще прилежаніе сотворитъ чтенію бжѣтвенныхъ писаній, или потрѣдит сѧ мало въ пощеніихъ, и бдѣніихъ, и безмолвіихъ, забдетъ зѣкѣ перваго // прѣкываніа...

Нататък до л. 31б се четат подбрани места от слова 8, 14, 22, 31, 41, 42/Послание к едного от обичните братя за тайнствата на безмълвието..., 48, 50, 51, 55, 57, 63, 64, 71, 74, 75, 78, 88, 90.

⁴ Вж. Кенанов 2004:176–193. Препечатка: Кенанов 2007: с. 103.

Л. 31б: Ѽт слова, пѣ. Бисеръ въ сокровищахъ хранит сѧ и пища иноку въстрѣ възмоуѣиѧ соблюдает сѧ.

Л. 32а: Приѣвнаго оца нашегѡ Иларіона Великаго изъ посланіа и наказаніа ко штрехшим сѧ міра Хрѣта ради.

Начало: Разгнемъ книги, и прочтемъ житіа стѣхъ оцѣ, да звѣмъ преживаніа ихъ, како люблаху Бгѡ да тогда окаемъ велии свое преживаніе, и ложныи штрѣктъ...

Того же Иларіона Позченіе ко инокумъ

Начало: Потщим сѧ братіе Бгѡви работати...

Л. 39б: *Край:* Прикасай же сѧ любо и хсѡдѣ вѣка сего, да вѣстъ тако нѣстъ мнѣно ко истину ложъ и ругатель заповѣдемъ Хрѣтовымъ.

Л. 40а: Поучения/Паренесис на св. Ефрем Сирин. По старо-българския превод, неизменно разпространяван столетия наред в ръкописи и старопечатни издания по земите със славяноезични богослужби. Книжовникът съставител сигурно е използвал за източник печатна книга:

Приѣвнаго оца нашегѡ Ефрема Сирина. шт слова ѣ, монашескомъ и прѣстѣнномъ житіи.

Начало: Брате аще сподѡбил сѧ еси стѡму облеченію, не возноси сѧ на претерпѣвающѣа ко градушее время. не во естѣ еже вознести сѧ кому, вошоую дѣтельность мнѣти, но еже терпѣти до конца. Врѣзка към следващата извадка: ниже.

В познатите ми преписи от Супрасълския манастир, от Св.-Троицката Сергиева Лавра и старопечатни издания поучението е под номер 14 и цитатът изглежда така: Брате аще сподѡбил сѧ еси стѡму облеченію монашескому, не вознеси сѧ терпѣніемъ на градушее время. не во еже естѣ вознести сѧ кому, вошшу дѣтель мнѣти, но еже терпѣти до конца (Ефрем Сирин, Доротеѣ 1652:166а–б).

В издателското послесловие като похвала на св. Ефрем Сирин е присъединена част от „Слово за препод. отци в Сирна Събота“ на инок Григорий (Цамблак) (Кто во етагѡ сего преподѡвнагѡ Ефрема наказаніа слыша <...> паче меда и сота своа доуши оуслаждають) (Кенанов 2000: 25–26).

Следващи извлечения от Ефремови слова: 27, 28, 41, 43, 83, 90, 93, 101/100, 103, 107, 112, 2, 11, 15, 20, 26, 28,26, 27, 75, похвално слово на Григорий Нисийски за Ефрем Сирийски. *Край:* л. 79б: **Безмолвіе**^а же совесѣдника агглю^а твори, и сзцили ѿ Бѣѣ зрѣнїи оумѣ еликъ естъ възможно възвѣшаетъ.

Л. 80а: *Извлечения* от „Добротолюбие“, (Москва, 1793), подготвено от св. старец Паисий Величковски. В заглавката се отразяват елементи от заглавието на старопечатната книга. Първият избран пустинолюбив отец е Марк Подвижник: **Бъписано** из книги Добротолюбїе, или словесъ и главизнѣ сѣѣннаго трезвѣнїа, ѿт писанїи стѣхъ и вѣдѣ[хновенны]хъ ѿцѣ. Части а^а из главизнѣ прѣвнаго ѿца нашегѡ Марка Подвижника. Главизна, кѡ.

Начало: Хотѣи преплыти мысленное море, долготерпитъ, смиренномудрствуетъ, вѣдитъ, воздерживаетъ са... В „Добротолюбие“:

Източникът се отразява точно (нататък не се подминават и правоъгълните скобки, с които св. Паисий Величковски внася свои изяснения).

Други включени писатели подвижници: Симеон Нови Богослов, Григорий Синаит, Филотей Синайски, Теопит, митрополит Филадельфийски, патриарх Калист, иноци Калист и Игнатий Ксантопулов, Евагрий монах, о. свещеномъченик Петър Дамаскин, выписано въ кратцѣ, Иоан, еп. Карпатийски, блаж. Диадок, еп. Фотикийски, Никита монах и презвитер, ученик на Симеон Нови Богослов, авва Филимон, Теодор Едески, Илия Презвитер, постник Нил Синайски.

Л. 115а –119б: Откъси от слова: чети-минейно на Преображение Господне, в неделю ваии – из събраните съчинения на св. Димитрий, митрополит Ростовски, чети-минейно слово на Успение Богородично, извадка от житието на препод. Кирил Белозерски чудотворец.

Л. 120а: Прѣвнаго ѿца нашегѡ Іѡанна писателя Лествицы ѿт слова зѣ^а. Сзщєе: шбыхоша многожды та и самаа жилищѣ нашихъ прекъванїа и зрѣнїа, оумѣ нашѣ во змиленїе призывати. и да препритъ та Ісѣ и Ілїа и Іѡаннѣ, всею мѡлаще са. Толковѣ. Добро глаголетъ Богословъ Григори зединенїе прстѣнное, и еже въ молчанїи прекъванїе...

По Тълковна Лествица (Москва, 1647) с основен текст – новия български Евтимиев превод-редакция, л. 123б:

Подробни са извлеченията от лествичното слово 27 – изписва се и заключителното двустийе, л.124а: *Держава царю, богатство и множество. Держава же безмолвнику – молитвенное множество.* И тук се нарежда извлечение от словата на авва Доротей, възможно – по старопечатно издание, напр. Ефрем Сирий, Доротей 1652: л. 375б (вж. горе двата фотоса отясно).

Л.124а: Пꙋ пѣнаго Ѡцѣ нашихꙋ аввѣ Доротеѣ, ѡ отверженіи мѣра ис перваго позчѣнїа. Кроликъ во смѣренїа, не можетъ повинovati са заповѣдемъ, ниже прїити когда в кое бл҃гое, такоже рече авва Марко, без сокршенїа сердечнаго, не возможно измѣнити са ѡт слобы и притажати доводѣтель...

На л. 125а–126а: стихове от Октоиха/препод. Йоан Дамаскин, 1 гл., 1 антифон, стих 2, 5 гл., 1 антифон, стих 2 и извлечение от книгата „Алфавит духовный“, на Исаия Копински (вж.: Шумило 2015: с. 138), но приписвана на свет. Димитрий Ростовски: ч. 2, гл. 7, ст. 5 и 6 (Алфавит 1837: 73б–74а): *Не хощеши никогда же что рещи, или что вѣщати, кроликъ н҃жды: ѡт сего во многа злаа раждати са вьыкоша: и паче инѣхъ страстѣѣ, сїа страсть най паче недовѣдомо и оудобно подѣрадати Ѡвѣчїе Край: молчаѣ же вса совершилъ и исполнилъ есть.*

* * *

Иван Загорски със задоволство отбелязва уредеността на Килифаревския девически манастир при неговите посещения, но с горчивина продължава: „Добре е подреден, но е допуснато да се извърши страшно насилие на намиращите се в манастирската библиотека и в църквата книги. Някой си е позволил да скъса вътрешните листове на подвързията, разкъсана е самата подвързия, и по този начин са пропаднали особено по-старите издания, много летописни бележки, които не можах да възстановя. През 1928 година бях изпълнил над 50 листа един бележник, който по време на бомбардировките пострада, и сега намерих много малко. А тези бележки бяха много интересни. В тях се даваше не само историята на манастира през 1595–1718 година, но и по време на въстанията

от 1685 година на Ростислав, 1695–1700 година на Мирчо Войвода, вдовицата Мара и нейния син Стоян, но и за въстанията в Гърция от 1821 година, Велчовата завера – 1835 година, въстанието на капитан Никола 1856 година и това на хаджи Ставри 1862 година. Имаше и сведения за посещенията на йеродякон Игнатий – Васил Левски, който е бил много често гост на манастира. Той разглеждал разрушената крепост при стария манастир и искал там да се изгради склад за оръжие, но със самоубийството на Ангел Кънчев тази идея е била изоставена.

Имаше записани в един ръкописен сборник сумите, които братята монаси са дали на Левски и какво оръжие са купили за предстоящото въстание, което е подготвял великият апостол за свободата Васил Левски“ (13–14).

В прватота на Иван Загорски ме убеждават досегашните мои наблюдения – книжовните богатства на крайтърновските манастирски и църковни сбирки са извънредно ценни не само като съдържание, но и като пазители на информация за лични, местни и общобългарски събития, чиито свидетели са собственици, дарители или читатели на библиотечните книги. Тази тематична насока обаче не е в моите изследователски задачи сега – в изложението дотук разкрих само няколко страници от съдбата на преводите, сторени в Атонската и Търновската исихастка школа, и свидетелства за връщането им отново в старопрестолния град край Янтра с издания, подготвени в православните печатни центрове на север от Дунава.

Литература:

1. **Алфавит 1837.** Алфавитъ духовный святителя Димитрия Ростовскаго, М., 1837, М., 1997.
2. **Димитрова 2015.** *Димитрова*, Зл. Почина игуменката на Килифаревския манастир. – Вестник „Янтра днес“, 4 декември 2015 г. http://www.dnesbg.com/obshtestvo/_potchina-igumenkata-na-kilifarevskiya-manastir.htm
3. **Ефрем Сирин, Доротей 1652:** *Ефрем Сирин/3-о изд./ и авва Доротей* (преводач: препод. старец Йоан), Поучения, М., 1652, Клинци, 1787.

4. **Загорски 1947.** **Загорски, Ив.** Килифаревски манастир „Рождество Пресветия Богородици, Велико Търновско“, Велико Търново, 1947. Приложение на сп. „Търновски епархийски вестни“, год. 25, Велико Търново.
5. **Кенанов 1997.** *Кенанов, Д.* Метафрастика. Симеон Метафраст и православната славянска агиография. Издат. „ПИК“, Велико Търново, 1997.
6. **Кенанов 2000.** *Кенанов, Д.* Озареният Григорий Цамблак. По материали от Вилнюските ръкописни и старопечатни сбирки. ИК „ЖАНЕТ–45“, Издат. „ПИК“, Пловдив–Велико Търново, 2000
7. **Кенанов 2004.** *Кенанов, Д.* Исихастското книжно наследство във Вилнюските ръкописни сбирки. – В: Сборник в чест на проф. д.ф.н. Георги Данчев. Материали от Международна научна конференция, Велико Търново, 13–14 декември 2002 г., Велико Търново, 2004,176–193.
8. **Кенанов 2007.** *Кенанов, Д.* Българистични простори. ИК „ЖАНЕТ–45“, Изд. „ПИК“, Пловдив – Велико Търново, 2007.
9. **Матев 1992.** *Матев, Ив.* Белегът на времето. – В: Сп. „Кула“, Казанлък, № 3, 1992.
10. **Минчева 1990.** *Минчева, Анг.* Постническите слова на Исак Сирин в Киевския фрагмент от XIII–XIV век. – В: Palaeobulgarica/ Старобългаристика, 1990, № 4.
11. **Начев, Ферманджиев 1984.** Писахме да се знае. Приписки и летописи. Съст., коментар и бел.: *В. Начев, Н. Ферманджиев*, ОФ, С., 1984.
12. **Снегаров 1953.** *Проф. Снегаров, Ив.* Културни и политически връзки между България и Русия през XVI–XVIII в., Синод. книгоиздат., С., 1953.
13. **Стефанов 1981.** *Стефанов, П.* Библиотеката на Преображенския манастир. – В: Сп. „Език и литература“, 1981, № 4, 90–103.
14. **Шумило 2015.** *Шумило, С. В.* Основателъ Киевско-Братскои школы митрополит Исаия (Копинский) и его участие в возрождении православия в Украине. – В: Труды Київської Духовної Академії. № 23, Київ, 2015.